

**ІНСТИТУТ ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКИХ СИЛ
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ОДЕСЬКА МОРСЬКА
АКАДЕМІЯ»**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри мовної підготовки

к.пед.н., доцент Н.Б. БЕНЬКОВСЬКА

«04» жовтня 2021 р.

**СИЛАБУС
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ОСНОВИ КУЛЬТУРИ І ТЕХНІКИ МОВЛЕННЯ»**

Рівень вищої освіти	перший (бакалаврський)
Курс навчання	третій
Галузь знань	25 Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону
Спеціальність	254 Забезпечення військ (сил)
Кафедра	«Мовної підготовки»

Розроблено відповідно до Робочої програми навчальної дисципліни «Основи культури і техніки мовлення»

Розробник(и): А.П.СВАРИЧЕВСЬКА, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри мовної підготовки, працівник збройних сил України ІВМС НУ «ОМА»

Робоча програма навчальної дисципліни схвалена на засіданні кафедри мовної підготовки

Протокол № 01 від «04» жовтня 2021 року

Завідувач кафедри мовної підготовки

Доцент, кандидат педагогічних наук

«04» жовтня 2021 року

Н.Б. БЕНЬКОВСЬКА

1. ВІДОМОСТІ ПРО ВИКЛАДАЧА

Викладач	А.П.Сваричевська к.п.н., доцент кафедри мовної підготовки, працівник збройних сил України ІВМС НУ «ОМА»
Профайл викладача	
E-mail:	anzhelasvarychevska@gmail.com
Сторінка курсу	
Консультації	Четвер 15:10 – 16:30

2. ЦІЛІ ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Основна мета вивчення курсу - підвищити рівень мовленнєвої культури курсантів, сформувати комунікативну компетенцію, спонукати їх до активної мовленнєво-творчої діяльності українською мовою, дати стислу інформацію про культуру мовлення як навчальну дисципліну, удосконалити навички володіння нормами сучасного українського літературного слововживання, ознайомити з вимогами щодо відбору мовних засобів для конкретної мовленнєвої ситуації.

Предмет: теорія і практика підготовки усних публічних виступів і текстів публічних промов; навчання вербальним засобам впливу на слухачів.

Завдання:

- зацікавити курсантів нормативно спілкуватися, розвивати навички впливу за допомогою мовних засобів.
- ознайомити з мовознавчою наукою: здобутками та перспективами.
- грунтовно та системно засвоїти норми сучасної української літературної мови.
- цілісно теоретично та практично вивчити рідну мову, що сприятиме виробленню орфографічних і пунктуаційних навичок.
- опанувати нормами мовленнєвого етикету.

-підвищити рівень культури мовлення.

-виробити навички техніки мовлення.

Силабус складено відповідно до вимог освітньо-професійної програми підготовки освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр галузі знань 25 Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону, спеціальності 254 Забезпечення військ (сил), 255 Озброєння та військова техніка.

Навчальна дисципліна забезпечує набуття перелічених нижче **компетентностей** та досягнення програмних результатів навчання.

Інтегральна компетентність

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми професійної діяльності у сфері озброєння та військової техніки або у процесі навчання, що передбачає застосування теорій та методів військових та технічних наук і характеризується комплексністю та невизначеністю умов

Загальні компетентності

K01. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

K02. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

K03. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

K04. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.

K05. Здатність планувати та управляти часом.

K06. Визначеність і наполегливість щодо вирішення поставлених завдань і взятих обов'язків.

K07. Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети.

K08. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

K09. Здатність спілкуватися іноземною мовою.

K10. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

K11. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Програмні компетентності, які набуваються під час засвоєння навчальної дисципліни:

- ефективно працювати з інформацією: добирати необхідну інформацію з різних джерел, зокрема з фахової літератури та електронних баз, критично аналізувати й інтерпретувати її, впорядковувати, класифікувати й систематизувати

- організовувати процес свого навчання й самоосвіти

- використовувати інформаційні й комунікаційні технології для розв'язання спеціалізованих задач і проблем професійної діяльності

- знати норми літературної мови та вміти їх застосовувати у практичній діяльності

- використовувати мову, що вивчається, в усній та письмовій формі, у різних жанрово-стильових різновидах і регістрах спілкування (офіційному, неофіційному, нейтральному), для розв'язання комунікативних завдань у побутовій, суспільній, навчальній, професійній, науковій сферах життя.

Кількість кредитів - ЄКТС 3

Форма підсумкового контролю - залік

Запланований результат навчання

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми курсанти повинні:

Вміти:

-володіти основними навичками правильності мовлення та мовними нормами (орфоепічними, лексичними, граматичними, синтаксичними, стилістичними);

-використовувати знання основних комунікативних ознак культури мовлення (правильності, точності, логічності, доречності, виразності, образності) у різноманітних комунікативних ситуаціях;

-дотримуватись на практиці основних положень мовленнєвого етикету, вербальних засобів комунікації;

-вибирати тему промови, аналізувати її, збирати і систематизувати матеріал із даної проблеми;

-аналізувати й вибирати мовленнєвий жанр, що відповідає конкретній ситуації та створювати максимально ефективну композицію промови;

-вести розгорнутий монолог, ефективну бесіду з фахової проблематики;

-вирішувати комунікативні та мовленнєві завдання в конкретній ситуації спілкування;

-володіти полемічним мистецтвом (диспут, полеміка, дискусія).

Знати:

-основні типи норм сучасної української літературної мови

-комунікативні ознаки мовленнєвої культури – точність, логічність, доречність, чистоту, багатство, образність, виразність

-принципи мовленнєвого етикету, його національну специфіку

-функції мовленнєвого етикету

-прийоми удосконалення майстерності мовлення як засобу вирішення професійних завдань

-специфіку професійного спілкування, особливості комунікативно-мовленнєвих ситуацій, притаманних для професійної діяльності військового

-закономірності логіки мовлення

-основні види спілкування

-види ораторських промов

-професійно значущі мовленнєві жанри

-теорію техніки мовлення

-основні форми комунікативної поведінки; вербальні й невербальні засоби комунікації

3. ПРОГРАМА, СТРУКТУРА (ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН) НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових розділів і тем	Навчальне навантаження					
	Денна форма навчання					
	Кількість аудиторних годин	Лекції	Практичні	Лабораторні	Індивідуальні завдання	Самостійна робота
Розділ 1. Основи культури мовлення						
Тема 1. Мовленнєва комунікація. Культура мовлення як елемент загальної культури людини.	6	2				4
Тема 2. Правильність мовлення.	8		2	2		4
Тема 3. Норми сучасної української літературної мови та найбільш поширені відхилення від них.	8	2	2			6
Тема 4. Основні комунікативні ознаки культури мовлення	8		2	2		4
Тема 5. Виразність як ознака культури мовлення	8	2	2			6
Тема 6. Види спілкування.	8		2	2		6
Тема 7. Мовний етикет як необхідна одиниця культури мовлення.	8	2		2		4
Разом за розділом 1	54	8	10	8		28
Розділ 2. Техніка мовлення						
Тема 8. Техніка мовлення. Складові техніки мовлення	8	2	2			4
Тема 9. Засоби логіко-емоційної виразності мовлення	8		2	2		4
Тема 10. Риторика загальна та професійна	8	2		2		4
Тема 11. Культура мовлення оратора, красномовство	12	2	2	2		6
Разом за розділом 2	36	6	6	6		18
Усього годин	90	14	16	14		46

4. АНОТАЦІЇ ТЕМ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Мовленнєва комунікація. Культура мовлення як елемент загальної культури людини.

Мова і суспільство. Сучасна мовна ситуація та мовні проблеми в Україні. Правовий статус української мови. Поняття “ державна ” й “ офіційна ” мова. Двомовність і культура мовлення. Мовне виховання та мовна освіта як необхідні складові мовленнєвої культури людини.

Тема 2. Правильність мовлення

Правильність мовлення як комунікативна проблема. Мовна норма – центральна категорія культури мовлення. Суспільний характер мовної норми. Кодифікація літературної норми. Структурно-мовні типи норм. Типові мовленнєві помилки та недоліки.

Тема 3. Норми сучасної української літературної мови та найбільш поширені відхилення від них.

Орфоепічні норми. Лексичні норми. Словотвірні норми. Норми наголошення. Морфологічні норми. Синтаксичні норми. Стилiстичні норми. Норми орфографії і пунктуації.

Тема 4. Основні комунікативні ознаки культури мовлення

Точність мовлення: Точність мовлення як комунікативна ознака культури мовлення. Предметна і понятійна точність. Умови створення точного мовлення. Засоби створення точного мовлення.

Логічність мовлення: Визначення категорії логічності. Зв'язок логічності з точністю. Відхилення від норм логічного мовлення. Предметна і понятійна логічність. Причини помилок у логіці викладу.

Багатство мовлення : Лексичне і фразеологічне багатство. Семантичне багатство. Багатство форм.

Доречність мовлення: Контекстуальна доречність. Стильова доречність. Ситуаційна доречність мовлення.

Чистота мовлення : Три аспекти вияву чистоти мовлення.

Виразність та образність мовлення: Образотворчі засоби (тропи): метафора, метонімія, синекдоха, епітет, порівняння, гіпербола та ін. Засоби виразності (стилістичні фігури): анафора, епіфора, паралелізм, антитеза, градація, інверсія, еліпсис тощо.

Тема 5. Виразність як ознака культури мовлення

Технічні показники виразного мовлення й виразного читання: дихання як основа виразності мовлення. Робота над голосом.

Засоби логіко-емоційної виразності мовлення: паузи, їх різновиди. Емоційна функція наголошених слів. Мелодика мовлення. Мовні такти, їх значення для процесу читання, мовлення. Членування тексту на мовні такти.

Тема 6. Види спілкування.

Безпосереднє – опосередковане спілкування. Усне – писемне спілкування. Діалогічне – монологічне спілкування. Міжособистісне – публічне – масове спілкування. Приватне – офіційне спілкування. Кооперативне – конфліктне спілкування. Поняття творчого і стереотипного спілкування.

Тема 7. Мовний етикет як необхідна одиниця культури мовлення.

Етикет. Мовний етикет. Мовленнєвий етикет. Мовленнєвий етикет, його специфіка. Ввічливість – основа етикетного спілкування. Учасники комунікативного процесу. Їх характеристика. Стандартні етикетні ситуації. Етикетна поведінка у спілкуванні.

Тема 8. Техніка мовлення. Складові техніки мовлення

Техніка мовлення, її чинники. Дихання як складова техніки мовлення. Типи дихання. Гігієнічні правила дихання. Голос. Природні якості та постановка голосу. Якості розвиненого голосу. Гігієна голосу. Орфоепія як основа правильного мовлення. Дикція.

Тема 9. Засоби логіко-емоційної виразності мовлення

Компоненти логіко-емоційної виразності мовлення. Інтенація як мовне явище. Мовний такт. Його значення для процесу мовлення. Пауза. Види пауз. Логічний наголос. Мелодика мовлення. Темп мовлення.

Тема 10. Риторика загальна та професійна

Поняття про риторику й ораторське мистецтво. Історія риторики. Закони і жанри риторики. Усне слово Г. С. Сковороди. Видатні промовці та лектори XIX ст. (І. Франко, М. Драгоманов, О. Потебня).

Тема 11. Культура мовлення оратора, красномовство

Основні роди, види і жанри красномовства. Академічне красномовство. Політичне красномовство. Дипломатичне красномовство. Суспільно-побутове красномовство. Діалогічне красномовство. Еристика. Гомілетика. «Золоті» правила риторики. Аналіз ораторського виступу.

5. САМОСТІЙНА РОБОТА

Самостійна робота призначена для поглиблення, розширення і закріплення теоретичних та практичних знань, отриманих на практичних заняттях. Вона допомагає набути навички самостійної роботи з довідковою, навчальною і науковою літературою, державними і галузевими стандартами; підвищити якість самостійної проробки курсантами навчальної інформації шляхом її конкретизації і цілеспрямовання.

Види самостійної роботи:

1. Робота з опрацювання практичного курсу.
2. Робота з вивчення окремих розділів курсу, не висловлюваних при проведенні практичних занять (що задаються викладачем).
3. Підготовка до практичних занять;

6. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Індивідуальні завдання навчальним планом не передбачено.

7. ПОЛІТИКА КУРСУ І ЦІННОСТІ

Основними цінностями курсу є досягнення оптимального рівня володіння державною мовою задля вирішення професійних завдань; удосконалення навичок монологічного та діалогічного мовлення фахового спрямування; володіння офіційно-діловим стилем сучасної української літературної мови; писемною та усною формами української мови; забезпечення належного рівня знань українського правопису; подолання мовного бар'єра у спілкуванні, вмотивування до самоосвітньої діяльності.

До закінчення курсу курсанти повинні:

- ґрунтовно засвоїти норми сучасної української літературної мови й практично володіти ними;
- правильно використовувати різні мовні засоби відповідно до комунікативних намірів; влучно висловлювати думки для успішного розв'язання проблем і завдань у професійній діяльності;
- сприймати, відтворювати, редагувати тексти офіційно-ділового й наукового стилів;
- скорочувати та створювати наукові тексти професійного спрямування, складати план, конспект, реферат тощо, робити необхідні нотатки, виписки відповідно до поставленої мети;

- складати різні типи документів, правильно добираючи мовні засоби, що репрезентують

їх специфіку;

- послуговуватися лексикографічними джерелами (словниками) та іншою допоміжною довідковою літературою, необхідною для самостійного вдосконалення мовної культури.

Освоєння дисципліни «Основи культури і техніки мовлення» передбачає обов'язкове відвідування практичних занять, а також самостійну роботу курсанта.

Самостійна робота є основним засобом опанування навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових аудиторних занять. Зміст самостійної роботи визначається програмою навчальної дисципліни, методичними матеріалами, завданнями та вказівками викладача, які передбачають можливість проведення самоконтролю. Самостійна робота може виконуватися в бібліотеках, аудиторіях Інституту, а також за місцем проживання курсанта. У випадку виникнення запитань за темами, винесеними на самостійне вивчення, курсант може отримати необхідну консультацію викладача (за розкладом).

Частина матеріалу навчальної дисципліни, передбачена навчальним планом для самостійного засвоєння, виноситься на іспит разом з навчальним матеріалом, який опрацьовувався при проведенні аудиторних навчальних занять.

У разі пропуску занять з поважної причини (підтвердженої відповідними довідками), курсант самостійно вивчає пропущений матеріал.

Після вивчення навчальної дисципліни проводиться залік в усній формі.

Залік – це форма підсумкового контролю, що полягає в оцінюванні засвоєння курсантами навчального матеріалу за результатами виконання ними всіх видів навчальних завдань на практичних заняттях, самостійної роботи, модульних завдань та підсумкового залікового завдання.

Залік проводиться на окремому занятті відповідно до розкладу після останнього практичного заняття та модульного підсумкового контролю.

Під час заліку викладач констатує факт виконання чи невиконання курсантами необхідних робіт. Якщо курсант якісно і систематично працював протягом семестру, викладач може поставити йому залік "автоматично".

Присутність всіх курсантів на заліку – обов'язкова. У разі нез'явлення, набрані бали за результатами підсумкового модульного контролю не виставляються. У відомості підсумкового контролю знань курсантів викладач робить запис «не з'явився».

8. ВИМОГИ ВИКЛАДАЧА

Основними вимогами викладача навчальної дисципліни «Основи культури і техніки мовлення» до курсанта є:

- обов'язкове відвідування практичних занять за розкладом;
- активність під час практичних занять;
- конструктивне підтримувати зворотний зв'язок на всіх заняттях;
- взаємодія викладач-курсант базується на засадах взаємоповаги, такту та коректної поведінки;
- письмові роботи слід здавати в установлені строки; за несвоєчасну здачу робіт оцінка знижується;
- курсанти, які не виконали заплановані завдання, до заліку не допускаються.

Неприпустимо:

- пропуски з неповажних причин;
- користування телефонами під час занять;
- списування при здачі заліку;
- проходження процедур контролю замість себе іншими особами; виконання навчальної роботи для інших осіб; здача навчальних завдань, підготовлених іншими особами;

- використання робіт (рефератів, курсових, контрольних, і ін. робіт) виконаних іншими особами в якості результатів своєї праці;
- відвідування занять в одязі, що не відповідає вимогам навчального закладу;
- порушувати тишу в приміщеннях загального доступу, призначених для навчальної та наукової діяльності.

9. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Діагностика навчального процесу здійснюється з урахуванням ряду дидактичних вимог до системи контролю й оцінки: індивідуальний характер, систематичність і регулярність, різноманітність форм проведення контролю, всебічність, об'єктивність контролю та диференційований підхід до його проведення.

Під час педагогічного процесу використовуються такі методи контролю: усний, письмовий, машинний контроль і самоконтроль, які повинні сприяти підвищенню мотивації курсантів до навчально-пізнавальної діяльності.

10. СХЕМА НАРАХУВАННЯ БАЛІВ ЗА НАВЧАЛЬНОЮ ДИСЦИПЛІНОЮ

Таблиця розподілу оцінок за результатами навчання за різними шкалами

Шкала оцінювання ВНЗ	Національна оцінка	Критерії оцінювання
А	відмінно	Курсант проявляє особливі здатності, уміє самостійно добувати знання, без допомоги викладача знаходить і обробляє необхідну інформацію, уміє використовувати набуті знання й уміння для прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, переконливо аргументує відповіді, самостійно розкриває власні дарування й похилості

B		Курсант вільно володіє вивченим обсягом матеріалу, застосовує його на практиці, вільно вирішує справи й завдання в стандартних ситуаціях, самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких незначно
C	добре	Курсант уміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача; у цілому самостійно застосовувати її на практиці; контролювати власну діяльність; виправляти помилки, серед яких є істотні, підбирати аргументи для підтвердження думок
D	задовільно	Курсант відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання й розуміння основних положень; за допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, виправляти помилки, серед яких значна кількість істотних
E		Курсант володіє навчальним матеріалом на рівні вище початкового, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні
FX	не задовільно	Курсант володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу
F	не задовільно з обов'язковим повторним вивченням	Курсант володіє матеріалом на рівні елементарного розпізнавання й відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів

11. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Методичне забезпечення навчальних занять включає розроблений методичний фонд практичних занять. Всі види занять проводяться в спеціалізованому класі, обладнаному засобами обчислювальної техніки й відображення графічної інформації колективного користування. На заняттях використовуються приклади готових засобів інформаційного впливу, доступних до демонстрації (листівки, друковані видання, відеоролики й інше). Заняття забезпечуються тематичною добіркою літератури.

Рекомендована література

1. Абрамович С.Д. Риторика : навч. посібник / С.Д.Абрамович, М.Ю.Чікарьова. – Львів: Світ, 2001. – 240 с.
2. Андріянова О.Я. Ділова українська мова для військовиків. - Севастополь,2002. - с.
3. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. – К. : Наукова думка, 1991. – 256 с.
- 4.Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити / За загальною редакцією О. Сербенської: Посібник. – Львів : Світ, 1994. – 152 с.
5. Бабич Н. Основи риторики. – Чернівці : ЧНУ, 1999. – 312 с.
6. Бабич Н.Д. Основи культури мовлення. - Львів: Світ, 1990.
7. Бабич Н.Д. Практична стилістика і культура української мови.-Львів. Світ, 2003.
8. Бабич Н. Д. Магія слова для всього живого : Мовно-народознавчі наукові студії / Н. Д.Бабич. – Чернівці : Букрек, 2012. – 384 с.
9. Богдан С. К. Мовний етикет українців: традиції і сучасність. – К.: Рідна мова, 1998.
10. Бортняк А. Ну що б, здавалося, слова... Бесіди про культуру української мови. – К.: Український письменник, 1994.
11. Волкотруб Г.Й. Практична стилістика української мови: Навчальний посібник / Г.Й. Волкотруб. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2004. – 256 с.
12. Гриценко Т.Б. Риторика : Навчальний посібник – К.: НАУ, 2006. – 239 с.
13. Гуць М. В., Олійник І. Г., Ющук І. П. Українська мова у професійному спілкуванні. – К.: "BeeZone", 2004.
14. Далецкий Ч.Б. Риторика: заговори, и я скажу, кто ты / Ч.Б. Далецкий. – М. : Высшая шк., Омега-Л, 2003. – 488 с. – с. 409.
15. Дорошенко С.І. Основи культури і техніки усного мовлення: навчальний посібник / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С.Сковороди. – 2-е вид., перероб. і доп. – Харків “ОВС”, 2002. – 144 с.
16. Дудик П. С. Стилiстика української мови. – К.: Академія, 2005.

17. Зубенко Л. Г., Немцов В. Д. Культура ділового спілкування: Навч. посібник. – К. : Ексоб, 2000. – 200 с.
18. Зверев С. Э. Военная риторика Древнего мира / С. Э. Зверев. – СПб. : Алетейя, 2011. – 176 с. – с. 8.
19. Іванченко Р. Г. Літературне редагування. – К. : Либідь, 1993. – 242с.
20. Караванський С. Пошук українського слова або боротьба за національне «я». – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – 240с.
21. Караванський С. Секрети української мови. – К. : Либідь, 1994. – 152 с.
22. Коваль А.П. Культура української мови / А.П. Коваль. – К.: Наук. думка, 1966. – 192 с.
23. Колотілова Н. А. Риторика: Навч. посібн. – К.: Центр учб. літератури, 2007. – 232 с.
24. Мацько Л.І., Кравець Л.В. Культура української фахової мови: Навч. посіб. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 360 с.
25. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилїстика української мови. – К.: Вища школа, 2003. Гнаткевич Ю. В. Уникаймо русизмів в українській мові. – К.: Просвіта, 2000.
27. Онуфрієнко Г. С. Риторика: Навч. посібн. – К.: Центр учб. літератури, 2008. – 592 с.
28. Пентиліюк М. І. Культура мови і стилїстика. - К. : Вежа, 1994. - 230с.
29. Пономарів О. Д. Культура слова. Мовностилїстичні поради. – К. : Либідь, 1999 – 205 с.
30. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови. – К. : Либідь, 1993. – 256 с.
- 31.Сербенська О. Культура усного мовлення: Практикум: Навч. посібник. – К.: Центр навч. літератури, 2004. – 204 с.
32. Томан Іржі. Мистецтво говорити. -К., 1986.

33. Чернишова Т. А. Феномен військової риторики / Чернишова Т. А. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» № 3 (26) 2015. – С. 40-48.